

Таким образом, социально-культурная анимация как часть культурной и воспитательной системы общества, которая направлена на поддержку личности в решении ее индивидуальных и социальных проблем, «оживлении» отношений с использованием средств творческого самовыражения и культуротворчества, является и технологией арт-менеджмента, поскольку отражает его специфику на содержательном, организационном, деятельностном и технологическом уровнях.

1. Дедурина, Т. В. Специфика сущностных свойств социокультурной анимации / Т. В. Дедурина // Вестник МГУКИ. – 2008. – № 5. – С. 101–104.

2. Макарова, Е. А. Арт-менеджмент как вид управленческой деятельности в сфере искусств / Е. А. Макарова // Вопросы теории и практики современной художественной культуры Беларуси: сб. науч. ст. – Минск: РИВШ, 2011. – С. 6–17.

3. Макарова, Е. А. Теория и практика арт-менеджмента: науч.-метод. пособие / Е. А. Макарова. – Минск: ГУО «Институт культуры Беларуси», 2013. – 131 с.

4. Мойсейчук, С. Б. Художественно-творческая деятельность детей-инвалидов (вопросы социально-психологической реабилитации) / С. Б. Мойсейчук. – Минск: Веды, 2001. – 110 с.

М. С. Моніч, аспірант;

Л. Л. Моніч, выкладчык

кафедры рускай мовы як замежнай

ДА ПЫТАННЯ АБ ТРАНСЛІТАРАЦЫІ КІТАЙСКІХ НАЗВАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ (з практыкі музейнай дзейнасці)

Арганізацыя музейных выставак патрабуе падрыхтоўкі разнастайных тэкстаў: эксплікацый, этыкетак, уступных артыкулаў да каталогаў і г. д. У нашай краіне правілы падрыхтоўкі падобных матэрыялаў звычайна прадугледжваюць іх пераклад на тры мовы: беларускую, рускую і англійскую. У Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь гэтая праца ажыццяўляецца рэдактарскім аддзелам і перакладчыкам. У працэсе выпрацоўкі тэкстаў часта ўзнікае неабходнасць перакладу і транслітарацыі назваў твораў, імёнаў мастакоў, мастацтвазнаўчых тэрмінаў і іншых культурных рэалій.

Практыка падрыхтоўкі праектаў, звязаных з мастацтвам краін Усходу, выявіла шэраг цяжкасцяў пры перадачы спецыяльнай лексікі сродкамі беларускай мовы. У прыватнасці, гэта тычыцца далёкаўсходняга рэгіёна, мовы якога маюць выразную спецыфіку сваёй структуры (сілабічны характар арганізацыі, танальная сістэма, шырока развітая аманімія) і пісьмовасці (іерагліфіка).

У дадзеным артыкуле мы вырашылі спыніцца на кітайскай мове як найбольш яскравым прыкладзе. Такі выбар таксама прадыктаваны і той актыўнасцю, з якой развіваецца супрацоўніцтва паміж нашымі краінамі (гл. дырэктыву № 5 «Аб развіцці двухбаковых адносін Рэспублікі Беларусь з Кітайскай Народнай Рэспублікай» ад 31 жніўня 2015 г.).

Інтэграцыйныя працэсы, якія ахопліваюць усе сферы нашага грамадства, патрабуюць развітых механізмаў узаемаразумення на вусным і пісьмовым узроўнях, а сітуацыя дзяржаўнага двухмоўя дыктуе недапушчальнасць ігнаравання беларускай мовы як сродку перадачы кітаямоўнай лексікі.

Кітайская мова мае сілабічную (складовую) структуру і шчыльна звязана са сваёй пісьмовай сістэмай іерагліфікі. Насамрэч, менавіта пісьмовая форма іерагліфічнага тэксту з'яўляецца падмуркам, што яднае розныя гістарычныя і географічныя версіі кітайскай мовы. Іерогліф не мае прамой спасылкі на сваё гучанне, таму ў розных дыялектах можа вымаўляцца парознаму, захоўваючы аднолькавы сэнс. Такім чынам носьбіт паўночна-кітайскага дыялекту можа не разумець паўднёвага кітайца на слых, але карыстацца гэткай жа пісьмовай мовай, як і той.

Яшчэ больш яскрава гэтая своеасаблівасць праяўляецца ў класічнай кітайскай мове *вэньян* («пісьменны/культурны» + «словы/гаворка»). Вэньян адыгрываў ролю пісьмовай лінгва франка для цэлага рэгіёна Усходняй Азіі, у які акрамя Кітайскай імперыі ўваходзілі Японія, Карэя, В'етнам і шэраг іншых краін ды тэрыторый. У кожнай з іх меліся асабістыя вусныя мовы, але мовай пісьмовай культуры, афіцыйных дакументаў, літаратуры, паэзіі і г. д. быў кітайскі класічны вэньян, знакам якога надавалася сваё гучанне. Напрыклад, назва адной з найбольш буйных і важных для гісторыі і сучаснага стану будызму школ запісваецца іерогліфам 禪 – «дх'яна», ці «сузіранне». Большасць нашых суайчыннікаў чула японскую

версію яго чытання – «дзэн». Па-кітайску ён гучыць «чань», па-карэйску – «сон», па-в'етнамску – «тхіен».

На працягу стагоддзяў вэньянъ паступова страчваў свае пазіцыі, саступаючы гутарковай версіі байхуа (згортка ад «зразумелая гаворка»). Ужо ў XX ст. быў прыняты літаратурны стандарт путунхуа, граматычна заснаваны на байхуа, што фанетычна набліжаўся да пекінскага дыялекту. Утварэнне цэнтралізаванай дзяржавы ва ўмовах актыўных зносін з іншымі краінамі патрабавала стварэння сістэмы перадачы кітайскіх назваў, імёнаў і іншых слоў сродкамі іншых графічных сістэм. У першую чаргу – лацінай.

Першай паспяховай сістэмай раманізацыі, якая ў пэўным сэнсе захоўвае свае пазіцыі да сённяшняга часу, з'яўляецца сістэма Уэйда – Джайлза. Яна была створана ў другой палове XIX ст., а канчаткова аформлена – на пачатку XX. У 1930-я гг. свая сістэма лацінізаванага алфавіту была распрацавана ў Савецкім Саюзе [1, с. 22], а падчас Другой сусветнай вайны Ельскі ўніверсітэт стварыў новую сістэму перадачы фанетыкі кітайскай мовы на патрэбу амерыканскіх узброеных сіл. На сённяшні момант у якасці афіцыйнай у Кітаі і на міжнародным узроўні з'яўляецца сістэма піньінъ. Яна была прынята ў 1958 г., а з 1979-га выкарыстоўваецца ва ўсім свеце ў якасці афіцыйнай лацінскай транскрыпцыі імёнаў і назваў з КНР. Піньінъ замяніла ранейшыя сістэмы транскрыпцыі (сінхуа).

Першую сістэму кірылічнай транскрыпцыі распрацаваў вядомы рускі сінолаг – архімандрыт Якінф (Бічурын) у 1839 годзе. У апошняй чвэрці XIX ст. яна была часткова пераапрацавана архімандрытам Паладыем (Кафаравым), праз што і атрымала назву сістэмы Паладыя. На сённяшні момант яна з'яўляецца фактычна адзінай сістэмай перадачы кітайскіх слоў у рускай мове.

Падчас працы над дысертацыйным даследаваннем, прысвечаным атрыбуцы будысцкай ватыўнай металічнай пластыкі, а таксама ў працэсе падрыхтоўкі некалькіх музейных праектаў, звязаных з рэгіёнам Далёкага Усходу, мы сутыкнуліся з неабходнасцю перадачы сродкамі беларускай мовы шэрагу тэрмінаў і назваў з кітайскай мовы. Хутка высветлілася, што выкарыстанне сістэмы кірылізацыі Паладыя-Кафарава не дазваляе адназначна перадаць гучанне некаторых складоў кітайскай мовы пры яе адаптацыі да беларускай.

Зразумела, што пэўная ўмоўнасць транскрыбіравання прысутнічае ў самой сістэме Паладыя. Напрыклад, склады **pian** [p^hiɛn], **chu** [tʂ^hu], **ri** [zɿ] і **lü** [ly] (для раманізацыі выкарыстоўваецца сістэма піньінь, якая суправаджаецца фанетычнай транскрыпцыяй) перадаюцца, адпаведна, літараспалучэннямі «пянь», «чу», «жы» і «люй». Пры няпоўным супадзенні фанетычнага вобраза з пісьмовай формай сістэма Паладыя выконвае асноўную ролю – адназначна перадае кожны склад кітайскай мовы яе кірылічным аналагам.

Аднак беларуская мова накладвае пэўныя абмежаванні на выкарыстанне літараспалучэнняў. Напрыклад, кітайскія склады **ti** [t^hi] - **qi** [tʂ^hi] адлюстроўваюцца сістэмай Паладыя як *ти* – *ци*. Але ж непасрэдная транслітарацыя на беларускую мову прывядзе да атаясамлівання гэтых складоў у форме *ци*, бо літараспалучэнне *ти* недапушчальна. Тое ж самае тычыцца апазіцый складоў **tian** – **qian**, **tiang** – **qiang**, **tiao** – **qiao**, **tin** – **qin**, **ting** – **qing**.

Агульная колькасць складоў у сістэме кітайскай мовы налічвае 400 штук [4]. Калі ўлічыць тоны ды аманімію, то будзе зразумела, што больш за сотню іерогліфаў не можа быць перададзена адназначна.

Яшчэ адно пытанне тычыцца перадачы слогаў з дыфтонгам **ao** [aʊ]. Інтанацыя вымаўлення гэтага дыфтонга сыходная – гэта значыць, што пачатковы галосны вымаўляецца выразна і знаходзіцца, у пэўным сэнсе, пад націскам, а канчатковы элемент яго ненаціскны. Такім чынам, склады кшталту **lao**, **mao**, **gao**, **qiao** і іншыя па правіле пераходу ненацісканога «о» ў «а» павінны па-беларуску запісвацца як *лаа*, *маа*, *жаа*, *цяа* і г. д., напрыклад, Маа Цзэдун, Лаа Цзы. На наш погляд, гэта занадта моцнае скажэнне першапачатковага гучання кітайскага склада, асабліва ўлічваючы тое, што перадача дыфтонга [aʊ] з дапамогай літар «ао» з’яўляецца канвенцыйнай [2]. Такі ж самы фінальны гук [ʊ] у складах кшталту **lou**, **mou**, **rou** перадаецца ў сістэме Паладыя з дапамогай літары «у». Таму нам падаецца магчымым выкарыстоўваць менавіта літару «ў» для напісання складоў з дыфтонгам [aʊ] (Маў Цзэдун, Лаўцзы).

Намаганні максімальна дакладнай перадачы фанетычнага вобраза кітайскай мовы падказвае нам рашэнне ўзнятага вышэй пытання адназначнай перадачы складоў з ініцыялямі **t**- і **q**.

Дастаткова адлюстравачь у беларускамоўнай транслітарацыі прыдыхальны характар пачатковага зычнага *t*- і, такім чынам, склад *ti* будзе пісацца *txi*, а склад *qi* – *цi*.

Але тады паўстае пытанне перадачы ўсіх астатніх аспіратаў (п, т, ц і г. д.)

На гэтых прыкладах спіс пытанняў, якія неабходна вырашыць для распрацоўкі адназначнай, карэктнай і працаздольнай, сістэмы транслітэрацыі кітайскай мовы сродкамі беларускай, далёка не вычарпаны. Распрацоўка такой сістэмы – справа бліжэйшай будучыні. Мы спадзяёмся, што зможам у хуткім часе прадставіць яе ў выступленнях на канферэнцыях і ў навуковых артыкулах. Ужо зараз можна казаць, што тэма стварэння сістэм беларускай кірылічнай транслітарацыі актуальная таксама для японскай і шэрагу іншых усходніх моў.

1. *Алексеев. В. М.* Китайская иероглифическая письменность и ее латинизация / В. М. Алексеев. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1932. – 178 с.

2. *Задоевко Т. П.* Хуан Шуин. Учебник китайского языка / Т. П. Задоевко, Шуин Хуан. – М. : Наука, 1973. – 755 с.

3. Pinyin celebrates 50th birthday [Электронны рэсурс] : Xinhua News Agency, February 11, 2008. – Рэжым доступу : <http://www.china.org.cn/english/news/242463.htm>. – Дата доступу : 15.11.2015.

4. *Завьялова, О. И.* Китайский язык // Духовная культура Китая : энциклопедия : в 5 т. 2006. – Т. 3. – Литература. Язык и письменность. – М., 2008. – С. 643.

А. В. Морозов,

*доктор филологических наук, профессор,
заведующий кафедрой межкультурных коммуникаций*

ПОТЕНЦИАЛ КУЛЬТУРЫ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Международный имидж современного государства определяется не только военным потенциалом, шириной политического влияния и уровнем развития экономики, но и историко-культурным наследием и социокультурным развитием. Как крупные, так и совсем небольшие страны в число внешнеполи-